

Posudek na habilitační práci Miloše Krista

Z předložené práce jsem naprosto nadšený! A to jsem si po žádosti o její posouzení od prof. Emila Tkadlece říkal, že mě to nejspíš nebude moc bavit – co já a nějaké ornamenty u lejsků? Probůh... No, ale pak jsem si představil, co si asi říkali ubozí oponenti mojí vlastní habilitační práce, když museli louskat úvahy nad populačními trendy a ptačími společenstvy. Nakonec tedy převážil pocit služební povinnosti a kolegiálního soucitu, takže jsem výzvu k jejímu kritickému zhodnocení přijal. Teď mohu bez uzardění prohlásit, že to bylo jedno z nejlepších rozhodnutí, jaké jsem v rámci své dosavadní odborné praxe učinil. Text, který mám tu čest posuzovat, považuji za nejinspirativnější a nejzábavnější práci, jaká se mi během posledních několika let dostala do ruky.

Z čeho tedy pramení mé nadšení? Úplně nejvíc mě do kolen dostává ta až živočišná touha po věděni – přijít věcem na kloub, zjistit jak to celé *doopravdy* funguje, dozvědět se, zda dosud tradované pravdy jsou opravdu pouze tradované, anebo jde fakt o pravdy... A přitom se nehledí na nepohodlí, ani na impakty, na módní trendy, ani na pitomé recenzní připomínky... Zkrátka a dobře, vydáváme se tu na cestu za ryzím poznáním tajemství přírody v tom nejčistším slova smyslu. Ač se autor dostává až na samotnou dřeň věděni, vždycky se mu ukáže další obzor, který musí objevovat, který jej vybídne postoupit ještě o kus dál a který nabízí nové úvahy i větší hloubky... Jistě, bádání takhle funguje úplně obecně, ovšem tady se mi líbí, v jak krystalické podobě jej můžeme pozorovat.

Připadá mi, že práce v tomto směru dokonale zapadá do tradice zdejšího pracoviště. Zatímco pražská Viničná má i v těch nejexaktnějších oborech nádech mystiky, Olomouc pro mě vždy představovala synonymum k hloubání. Má v sobě cosi z Kerouacových Podzemníků; těch týpků, co možná nejsou až tak moc vidět, ale o to víc se jim vyplatí naslouchat. Tak jako v pošmourném dni odlesk večerních paprsků prosvítí zákruhy uliček olomouckého centra, dostaví se v jednu chvíli moment prozření a badatel náhle pozná, jak k němu jeho výsledky vlastně promlouvají a jak je má správně chápat. Snad se pletu, ale jsem přesvědčen, že kdovíproč právě tady tohle hluboké poznání rezonuje zvlášť silně. Speciálně pak v habilitaci Miloše Krista.

A pak tady samozřejmě máme tu její formu. Ta je prostě dokonalá! Svým studentům vždycky říkám, že se v jejich dizertacích má objevit přidaná hodnota, která vyplyne jako společný jmenovatel ze všech zahrnutých impaktových článků. Ať ze sebe koukají vyždímat ještě něco navíc, ať se snaží ten problém shrnout a posunout někam dál, ať tomu dají nějaký ucelený rámec a řeknou to, co říct fakt musí, ať... A co vlastně? Neblbnu už z toho všeho? Výsledek totiž bývá dosti rozpačitý. Možná i proto, že to nejlepší se prostě už objevilo v těch impaktech – takže co pak s tím? Dávat dohromady jednotlivé kousky a pak z nich dolovat nějaké společné důvtipné poučení, jež dlí nade vším, může být veskrze marná snaha. Právě proto se mi líbí přístup, jež pro svou práci zvolil Miloš. Ke každé publikaci nabízí komentář, který bez intelektuálních příkras sděluje to, co má autor na srdci a co by jinam nemohl napsat. Nesnaží se vyhmátnout nějaké společné moudro plynoucí ze všech zahrnutých publikací. Naopak u každé z nich rozebere, jak k ní došel, co na ní viděli či u ní přehlédli recenzenti a co by v ní ještě mohlo zaznít, ale už na to nestačilo místo nebo tomu neprály okolnosti...

U těchto komentářů je příznačné i dojemné, jak se jejich rozsah směrem k dnešku mírně krátí – zjevně proto, že nejsilnější zážitky a nejvíce poučení poskytly právě ty první kontakty s „velkou vědou“. Líčení jednotlivých recenzních řízení pak dává celému dílu dramatický spád. A jelikož všechny zahrnuté rukopisy, kromě toho posledního, kde řízení v době tisku habilitace dosud běželo, vyšly tiskem, jde o dramata se šťastným koncem. Sic drobná, ale

přeci jen radost pro dnešní jinak dost pochmurnou dobu! Obdivuji, jak se přitom autor dokázal rozpomenout na všechny detaily včetně jmen editorů a podepsaných recenzentů. Komentáře k některým publikacím zase propůjčují habilitační práci nádech jisté komičnosti, který mně osobně vůbec nevadí, ba naopak – velmi mě např. pobavila vidina dvou mladých talentovaných výzkumníků, tedy autora práce a Ládi Remeše, jak uprostřed lesa s hrůzou zjišťují, že jejich žebřík vlastnoručně ztlučený z mladých doubků nemohou uzvednout...

Jak už to tak bývá, každá vynikající práce provokuje k dalším úvahám a otázkám. Několik jich nabízím do diskusní části obhajoby:

1. Z vědeckého hlediska je dechberoucí, jak autor dokáže pro „svou“ hnízdní populaci sledovat jednotlivé komponenty fitness až do reprodukčního úspěchu potomků zkoumaných ptáků. Dlouhodobost sbíraných dat přináší i řadu dalších výhod, které autor sám zmiňuje. Při těchto příležitostech se typicky objevují nářky nad tím, že národní grantový systém se svými tříletými projekty tuhle užitečnou dlouhodobost zrovna moc nepodporuje. Udivuje mě proto, že jsem v práci podobný povzdech nenašel. Co si tedy autor o našem systému financování v kontextu své práce myslí? Jak se s ním pere on? Napadá mě, že potíže s udržováním déletrvajících výzkumů pomocí krátkodobých grantů lze přetavit i v jistou výhodu – člověka to nutí neustále objevovat něco nového a nehrozí, že se budou podporovat nepromyšlené práce typu „budeme prostě pořád sbírat data a pak se uvidí, co z toho vyleze“...

2. Prací prostupuje problematika publikačního bias a nutnosti zveřejnit i nesignifikantní výsledky. S tím bych si dovilil trochu polemizovat. Editorsky zamítnout rukopis s negativními výsledky s odůvodněním, že tyto nic nového nepřinášejí, je samozřejmě hloupost. Avšak v publikování neprůkazných výsledků vidím i jistá úskalí – současný vědecký systém je nastaven tak, že statistickým testem vyvracíme nulovou hypotézu. Proto když tuto hypotézu nevyvrátíme, jelikož je výsledek neprůkazný, nevíme, co se vlastně stalo. Někdy je opravdu nabíledni, že daný jev v tom zkoumaném případě skutečně chybí – máme dostatek dat a chytře jsme naplánovali experiment, takže si neprůkazným výsledkem můžeme být vskutku jistí. Pak by přirozeně nic nemělo bránit jeho publikaci. Ale co když si jistí nejsme? Co když máme podezření, že soudruzi z NDR někde udělali chybu? Co když je ve hře jiný faktor, který jsme nepodchytili, a ten výsledek zkresluje? Toto se myslím často týká různých observačních studií a pak mi přijde jako legitimní autorovo rozhodnutí takový výsledek nepublikovat, protože prostě sám neví, jestli něco neopomněl nebo nezvrtal. A podobně mi připadá správné vyjádřit pochyby ze strany recenzenta – opravdu autoři mohou neprůkazný výsledek interpretovat tak, že daný jev nehraje roli? Nejde jen o malý vzorek? Dovedu si představit, že kdyby k podobné (auto)cenzuře nedocházelo, dostaví se publikační zkreslení opačného gradu a časopisy budou udušeny obří pokrývkou studií s neprůkaznými výsledky, v nichž se jako čtenáři nebudeme schopni vyznat...

3. Udivuje mě, že autorem vyvinutá nová metoda tzv. mixed cross-fosteringu, což je opravdu velmi mazaný způsob, jak studovat mateřské efekty, podle předložené práce zapadla a nikdo ji dále nepoužívá. To je v kontextu obecně vysoké citovanosti metodických článků neobvyklé. Autor se domnívá, že metoda vypadá příliš složitě, takže potenciální následovníky odrazuje. Je to možné, pak by ale další vědci museli ke studiu stejných otázek použít alternativní metody. Chtěl bych se proto zeptat, zda nějaké opravdu existují? Anebo si prostě nikdo další už tyto otázky neklade?

4. Impresivním dílem je metaanalýza publikovaná před pár lety v Biological Reviews. U ní je mimochodem úsměvné, že autor musel tak trochu bojovat, aby tento typ článku daný časopis vůbec otiskl. Dnes je již naopak obtížné udat „normální review“, kterému chybí metanalytická nebo alespoň systematická složka... Sdílím také autorovy občasně pocívané marnosti, které jej

přepadaly během tvorby studie. Když jsem před delší dobou vozil v kočárku naše první dítě, dostal jsem dle svého tehdejšího soudu bezvadný nápad přečíst si během těch procházek nějaké články a z nich poté vytvořit review, aneb – „ač nemůžu do terénu, stejně nezahálím“... Později jsem si důtklivě vyčítal svou naivitu a bavil se odhady, kolik bych asi tak během doby, kterou mi zabralo psaní review, vytvořil „normálních článků“. A to jsem tam neměl žádnou sofistikovanou metaanalýzu, jen prostý počet studií, které podporovaly či vyvracely jednotlivé hypotézy... Co mě však na zahrnuté metaanalýze zajímá po věcné stránce, je posun v oboru, který od doby její publikace mohl nastat. Autor v ní totiž jasně pojmenovává mezery, které se v tehdejšímu stavu vědění nacházely. Jak to vypadá teď? Chopil se někdo hozené rukavice?

5. U posledního rukopisu mi není jasná myšlenková linka dávající do souvislosti nízkou dědičnost data příletu s ohrožením migrantů klimatickou změnou. Myslel bych si, že když se něco málo dědí, bude to o to více plastické. A proto bych si dokázal představit, že právě díky tomu mohou migranti na změny prostředí pružně reagovat máje volná křídla k načasování návratu podle aktuálních podmínek. Vzhledem k tomu, jak měl autor všechny ostatní studie dokonale promyšlené, je zřejmé, že mi v této logické souvislosti něco uniká. Mohl by mi to tedy blíže vysvětlit?

6. Nakonec, přestože jsem výše nadšeně chválil zvolenou formu práce, což zde musím znovu zdůraznit a zvláště ocenit velmi názorné fotografie hezky doprovázející hlavní poselství jednotlivých komentovaných článků, neodpustím si drobnou formální kritiku. U práce této úrovně je nezvyklé, když v seznamu literatury nenajdeme některé položky citované v hlavním textu. Když jsem ovšem blíže prozkoumal, o jaké články se jedná, pochopil jsem, že nejméně v jednom případě nejde o opomenutí, nýbrž o záměr. Či spíše o rafinovanou pomstu. V referencích neuvedený článek (Ålund et al. 2018 o ornamentech v opeření lejsků a morfologii jejich spermií) totiž ignoruje autorovu studii na stejné téma – ač by byly její výsledky pro něj velmi relevantní, tváří se, že neexistuje. Ve své habilitaci se však Miloš s touto zjevnou křivdou dokázal vypořádat a oplatil skupině Anny Qvarnström stejnou mincí. Na rozdíl od Švédů se však nespokojil s pouhým necitováním. To, že článek nejprve zmíní v textu, ale pak jej jakoby „zapomene“ zařadit do seznamu literatury, je skutečně ďábelsky vychytralé – jeho autory tak nejprve navnadí předstíraným zájmem, ale citovanost jim nezvýší. To je musí jistě patřičně rozdurdit... Na druhou stranu tím Miloš mírně snížil formální úroveň své habilitace. Proto mi to trochu evokuje situaci ze závěru Cimrmanovy pedagogické kariéry, kdy český polyhistor rozjivenou třídu zpraží prohlášením: „A teď si nedám kafe, sami jste si to zavinili!“

Po tomto odlehčeném finále již zbývá pouze dodat, že předložená habilitační práce Miloše Krista ukazuje všechny znaky vynikající vědecké praxe. Mohu ji tedy s radostí doporučit jako podklad k udělení titulu docent.

Jiří Reif, oponent

Dolní Újezd u Litomyšle, 31. 1. 2021